

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії зарубіжної літератури

на тему: Образ молоді жінки повоєнної Іспанії у романі Кармен Лафорет «Ніщо»

Студентки III курсу групи Млі 04-21
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.051 Романські мови
та літератури (переклад включно),
перша — іспанська
Освітня програма Іспанська мова і
література, друга іноземна мова, переклад
Моргун А. О.
Науковий керівник: доц. Куницька Ірина
Валеріївна
Національна шкала _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ЄКТС ____

Члени комісії:

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ - 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ПОВОЄННІ ЧАСИ ТА ВПЛИВ ВІЙНИ НА СУСПІЛЬСТВО У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ІСПАНІЇ.....	5
1.1 Війна і повоєнні часи в літературі Іспанії: автори, теми, персонажі.....	5
1.2 Образ жінки в іспанській літературі першої половини ХХ століття.....	10
1.3 Особливості літературної творчості Кармен Лафорет у повоєнній Іспанії.....	11
Висновки до розділу I.....	14
РОЗДІЛ II СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАВМАТИЧНОГО ПОВОЄННОГО ДОСВІДУ В ОБРАЗІ ПРОТАГОНІСТКИ РОМАНУ КАРМЕН ЛАФОРЕТ «НІЩО» АНДРЕА.....	16
2.1 Жіночі образи у системі персонажів роману Кармен Лафорет «Ніщо».....	16
2.2 Художній простір роману, як маркер психічного стану персонажів.....	23
2.3 Способи адаптації до травматичної реальності в образі Андреа.....	28
Висновки до розділу II.....	32
ВИСНОВКИ.....	33
RESUMEN.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

Актуальність теми. Впродовж громадянської війни та повоєнних часів на території Іспанії відбувалися певні зміни в історії розвитку держави. Події цього складного періоду мали вплив на усі галузі людства, зокрема й літературу. Основною характеристикою літератури вважалися патріархальні конструкції, які впродовж трансформацій світогляду змінилися на феміністичні прояви. Жінки-протагоністи творів, а також жіноча література стали важливою частиною надбання та спадку Іспанії. **Актуальність теми** визначається у дослідженні розвитку творчості жінок у літературі, прояви самобутньої характеристики феміністичних тем зокрема розвиток творчості Кармен Лафорет

Ступінь розробленості. Провідні дослідження іспанської літератури в повоєнний період, належать Туа Блеса та Олександрю Пронкевичу, праці яких надали фундамент для дослідження специфіки творів. Жіночу іспанську літературу досліджували Анна Кушнір та Світлана Романова. Хосе Луїс Кано, Марія дель Пілар Паломо Васкес створили безпосередній аналіз творів Кармен Лафорет. Дослідження впливу художнього простору належить Гастону Башлярю.

Об'єкт дослідження. У дослідженні ми проводимо аналіз роману Кармен Лафорет «Ніщо», а також його вплив на процес розвитку іспанської жіночої літератури.

Предмет дослідження. Становлення образу молодої жінки повоєнної Іспанії

Мета дослідження. Дослідити вплив війни на життя, світогляд та психіку молодої жінки у контексті подій повоєнної Іспанії у творі Кармен Лафорет «Ніщо».

Для досягнення названої мети передбачено виконати такі завдання:

- 1) вивчити історичний процес та його вплив на іспанську літературу;
- 2) здійснити аналіз розвитку образу жінки на тлі військових конфліктів;

- 3) визначити вплив повоєнної феміністичної літератури на формування світогляду суспільства;
- 4) сформулювати основні стратегії пристосування до травматичного досвіду.

Теоретико-методологічна основа дослідження. У цьому дослідженні використовується аналіз творчості іспанських авторів у повоєнний період, розглянутий Альбертом Торесом, Армандо Лопесом Кастро та Гонсало Люке Гонсалесом, розвідка Світлани Романової, Анни Кушнір та Лорейн Райан у векторі жіночої літератури.

Структура дослідження. Курсова робота складається зі вступу, теоретичної частини, яка складається з трьох підрозділів, та практичної частини, що поділена на три підрозділи, висновків українською та іспанською мовами, а також списку використаної літератури.

РОЗДІЛ I ПОВОЄННІ ЧАСИ ТА ВПЛИВ ВІЙНИ НА СУСПІЛЬСТВО У ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ІСПАНІЇ

1.1. Війна і повоєнні часи в літературі Іспанії: автори, теми, персонажі

Впродовж Другої світової війни, Європу накрила велика хвиля зрушень і змін, які стали причинами конфліктів, як в середині держав, так і поза їхніми межами. В Іспанії ці зміни відбувались стрімко і потужно. Громадянська війна внесла певні корективи у політичний дискурс держави. Нова влада на чолі з генералом Франсіско Франко, мала на меті велику кількість змін різного виду. Надалі трагічні події цього періоду вплинуть на велику кількість людей, на цілі покоління вперед. В менталітеті та у поведінці поширюється зовсім інше сприйняття речей. Колись заможні та культурні сім'ї зазнають голодного існування, переживають досвід втрати майна і статків. Бідність, розруха, розпач, от, що оточує та описує сім'ї та суспільство в цілому у війні. Збройні конфлікти мають у собі не тільки зрушення в геополітичній ситуації, але і в ментальності та світосприйнятті людей, подібні страшні явища не залишаються поза увагою людської психіки, історичні події на нашій планеті мають прямий вплив на зміни в різних поколіннях. Війна, а також її вага та наслідки є літературною темою від часів Середньовіччя і дотепер.

В іспанському літературному процесі війна була описана та охарактеризована в таких творах, як «Пісня про мого Сіда», що є визначною пам'яткою літератури Іспанії, має в собі важливу історичну складову і є героїчним епосом, що розповідає історію про відважного захисника, «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» (1605-1615), в якому Мігель де Сервантес описав не тільки мандри божевільного лицаря, але і підняв нові теми для суспільства, та «Національні епізоди» (1873-1913), в яких Беніто Перес Гальдос описав велику частину історії іспанського народу. Сучасні автори досі переосмислюють тему громадянської війни, яка дійсно мала величезний вплив на світогляд людей.

Серед важливих наслідків громадянської війни в Іспанії є поява такого феномену, як закорінені та не закорінені автори. Ці дві групи з'явилися в 1936 році, і їхня назва була запропонована одним з іспанських письменників, Дамасо Алонсо. Це було перше покоління повоєнних часів, їхня доля і життя не були легкими. Диктатура, військова справа, ув'язнення, цензура це все мало значний негативний вплив на літературу іспанського народу. Саме тому, характеристика літературних творів та течій є різноманітною, саме тому, існує цей поділ на дві групи. Закорінені автори та їхня поезія характеризувалась певним оптимізмом та патріархальністю. Як зазначає Маріо Лопес Асенхо, [23] такі автори ототожнювали себе з самим режимом Франсіско Франко і брали за мету створювати ідеальний і досконалий образ життя в повоєнній Іспанії, відмінний від реальної картини. Загалом така позиція означає, що її прихильники повністю підтримували диктатуру, а також допомагали їй просуванню і пропагуванню. Основною ціллю таких творів є зниження уваги населення до того, що відбувається в реальності, надання нових сенсів речам, а також загострення зосередженості на набагато простіших явищах, такі як природа та кохання. Окрім цього, в сонетах, які були популярні серед авторів цієї групи, часто згадувався Бог та його творіння. Завдяки такій поезії автори мали змогу захищати Франкістську диктатуру і підтримувати піднесений настрій в країні. Серед авторів, яких вважали справжніми переможцями і які були переконані, що життя тепер має певний порядок і лад, визначними є Луїс Росалес, Діонісіо Рідруехо, Леопольдо Панеро. Ідеї останнього автора, Леопольда Панеро, були різними та змінювались впродовж його життя. Він часто подорожував та вивчав філологію в різних європейських навчальних закладах. Під час громадянської війни, він був заарештований, ця та інші трагічні події з його біографії привели Леопольдо Панеро до написання віршів. Подальші роки його життя характеризуються роботою і виданням різних творів, зокрема й історичних. Серед закоріненої поезії, одним з типових і досить характерних творів є вірш поета та політичного діяча, Діонісіо Рідруехо, під назвою «Nostalgia del primer amor». Цей текст пронизаний квінтесенцією кохання і природи, завдяки різним явищам читач розуміє і впізнає

справжній сум, тугу та любов, що людина відчуває, коли згадує першу закоханість. Спомин снігу, води, квітів, піску та бджіл створює атмосферу повного занурення у минуле і безтурботне життя та роки юності. На відміну від закорінених авторів, не закорінені не мають схожої оптимістичної характеристики, а також вони не відчувають тієї спорідненості з новою Іспанією. Їхні думки переповнені журбою за долі людей, втрачені можливості та нерівність. Екзистенційна криза, яка відбулася за повоєнних часів, надала цим людям нової ознаки, вони стали переможеними і їхня творчість не мала більше права бути опублікованою і написаною. Ці автори стають провідниками песимістичних думок, їхні сонети наповнені самотністю, хаосом, відтак важливість змісту написаного стає важливішою. В цих текстах Бог не врятував людей, а навпаки, він їх залишив. Дамасо Алонсо, Блас де Отеро, Карлос Бусоньо та Хосе Іерро є одними з видатних авторів групи не закорінених авторів. На їхні життя, так чи інакше, сильно вплинула війна. Блас де Отеро на початку громадянської війни перебував на фронті, згодом працював на фабриці, де зрозумів, що це не його покликання. Професійне життя цього автора було дуже різноманітним, проте він не забував про свою мрію писати. Його вірші з самого початку мали бунтівний характер, соціальну критику і ненависть до війни. Окрім цього, йому часто доводилось покидати рідну країну, в якій важко було висловлювати власну думку на широкий загаль завдяки своїм творам. Літературний критик та поет Франсіско Моралес Ломас, зауважив, [12] що Блас де Отеро мав єзуїтську освіту, та попри це, він не покидав ідей не закорінених авторів і часто у своїх творах переймався відсутністю відповіді від Всевишнього. Вірш «Pido la paz y la palabra», автором якого є Блас де Отеро, передає всі емоції людини, яка стала заручником ситуації, яка не знає до кого можна звернутися по допомогу і тому, єдине, що така людина може попросити, це мирне життя та право на вивільнення своїх думок. В той самий час, океан це ніби хаос, який вирує всередині країни та не залишає можливості бути почутим. Дамасо Алонсо, зі свого боку, є не тільки автором важливих літературних творів, але і філологом, учнем Рамона Менендеса Підаля, перекладачем та власником поетичних премій. Першим проявом Дамасо Алонсо

у літературі, є збірка віршів «*Poemas puros, poemillas de ciudad*», яка є частиною естетики чистої поезії. Ранні твори, написані у міжвоєнний період, пронизані урбаністичними символами, натхненні міським життям капіталістичного світу. Творчість Дамасо Алонсо є важливим внеском у літературу Іспанії, зокрема тема проживання повоєнного досвіду. Твором, який несе в собі переживання і страждання поета стала книга «*Hijos de la ira*» (1944). Це твір, який розпочав період не закоріненої літератури та став натхненням для багатьох поколінь авторів. Весь свій відчай і рішучу незгоду Дамасо Алонсо показав у поезії, яка викликає різноманітні емоції. В цих текстах відчувається впевненість та незадоволення, відраза до того світу, який утворився завдяки диктатурі, це протест усьому режиму Франсіско Франко. Окрім цього, автор звертається до Бога у своїй поезії, він ніби просить про допомогу, але Бог мовчить, це демонструє силу тих трагічних обставин, в яких перебував народ Іспанії. Як зазначає Армандо Лопес Кастро, [8] Бог існує, але не втручається в те, що є буденним і в цьому проблема людини, яка переживає печаль і тугу за Божою любов'ю і милістю. Завдяки верлібру, Дамасо Алонсо підкреслює важливість змісту написаного, а не будові, що притаманно не закоріненій поезії, а контрастність та простота викладу думок наближає до істини слів. Яскравим прикладом, стануть вірші «*Insomnio*», «*Monstruos*», «*De Profundis*», в яких простежується звертання до Бога, проблеми людського існування, неминучість жахливих змін.

Наслідком війни та диктатури є не тільки утворення нових груп авторів, але і нових літературних течій, як от тремендизм. Війни та різні конфлікти призводять до неминучих, негативних та страшних наслідків, вони відбирають людські життя, вбивають віру у світле і хороше майбутнє. Це причина, через яку світ забуває про гуманність і переходить до абсолютно маргінальних, огидних та разючих способів життя. Саме такі характеристики, як грубість, наявність у героїв психічних розладів, насилля, ненормативна лексика є складовою естетики тремендизму. Поява цього стилю в літературі Іспанії зумовлена пережитими подіями, тяжким та травматичним досвідом, який отримав народ. Післявоєнний

період тяжіє до наявності у людей різних фізичних чи психологічних травм та збільшенню кількості злочинів в регіоні. Реалізм, натуралізм та потворність усього описаного у творах є важливими складовими цієї течії, адже до цього спонукали події, які відбувалися в усьому світі та в середині Іспанії. Жорстокість і песимізм це те, що оточувало людей, і тому це також те, що мало проявитися в повоєнній літературі. Яскравими прикладами тремендизму вважаються такі твори, як: «Сім'я Паскуаля Дуарте» (1942) автором якого є Каміло Хосе Села, та «Ніщо» (1944), написаний Кармен Лафорет. Роман «Сім'я Паскуаля Дуарте» став першим в історії написаним в стилі тремендизм, а Каміло Хосе Села став видатним автором у повоєнній літературі, а також лауреатом нобелівської премії з літератури. Митець залишався вірним своєму покликанню та речам, які надавали йому натхнення, він часто подорожував у межах рідного краю, а також за кордон. Його життя було різноманітним, доктор філологічних наук та літературний критик Олександр Пронкевич, зауважив: «Особистість Каміло Хосе Сели вражає своєю строкатістю, розмаїттям інтересів і несподіваністю.» [5]. Окрім цього, варто зазначити, що автор мав хист до збереження репутації під час режиму Франсіско Франко та після його смерті, хоча в певний період життя цензура теж позбувала його вільного публікування сумнівних на думку режиму творів. Роман Каміло Хосе Сели є першим в його творчості та розповідає про тяжке життя Паскуаля Дуарте. Фізичне насилля з боку батька в сім'ї головного героя, втрата двох дітей, нестача контролю над власним життям та безперечно проблеми війни, певною мірою сильно впливають на його психічне здоров'я. Ці події призводять до підвищення агресії Паскуаля і він вдається до страшних, агресивних дій, притаманних стилю тремендизм, а саме жорстокість та вбивства. Від народження і до самої смерті головного героя спіткало жахливе, нікчемне життя і те, як його описав Каміло Хосе Села є визначним у тремендизмі. Окрім цього, творчість Нобелівського лауреата надалі подарувала світові велику кількість текстів, одним з них є роман «Вулик» (1951). Цей роман містить урбаністичні ознаки та поєднує в собі красу Мадриду і загальну картину його суспільства в повоєнні часи диктатури генералісимуса. Ця праця Каміло Хосе Сели завдала найбільшої шкоди

його репутації, але подарувала наступним поколінням можливість побачити своє життя з іншої сторони, адже актуальність теми зберігається і досі. У творі спостерігається іронічний опис зв'язків людей з різних класів. Історії та події з життів цих людей ніби частинки пазла, які наприкінці складають повну картину спільноти. Олександр Пронкевич, у своїй передмові ««Вулик» К.С. Сели та інші вулики» [4], наголошує, що персонажі в романі залишаються майже непомітними. Однак, така форма опису подій демонструє всю суть «Вулика», де люди позбавлені особливостей, вони одночасно губляться в рутині міста.

1.2 Образ жінки в іспанській літературі першої половини ХХ століття

Впродовж століть жінки мали різні соціальні статуси, різну силу і можливості, при цьому образ жінки може бути розглянутим у багатьох векторах, адже інтерес до людини і її природи є провідним мотивом літератури від часів Ренесансу. Іспанська література першої половини ХХ століття характеризується певними патріархальними рисами. Такий літературний канон брав за основу просування історій виключно зі сторони чоловічої статі. Жінки своєю чергою не виступали в ролях головних героїнь, а радше були виключно об'єктами літературних текстів. Патріархальний шаблон не брав до уваги почуття, емоції, думки, справжні прояви жіночого образу. Важливість цих речей була низькою в літературі, хоча іноді автори робили певні зрушення, зокрема, монолог Марсели у романі «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» Мігеля де Сервантеса, де вона з усією щирістю розповідає людям про свої справжні відчуття і погляди на життя, а також, де захищає себе від наклепів. Втім, загальна картина залишалась незмінною, жінка була об'єктивована. Вона була предметом, який описували та за який повсякчас додумували.

Традиційний патріархальний світогляд, що домінував на теренах Європи спричинив ситуацію гендерної нерівності та змусив жіноцтво піддаватися тиску, ставати жертвами стереотипів, не мати прав чи влади, боротися за своє існування, проте досягати вершин у кар'єрі, робити відкриття в науці та загалом впливати на історію людства. Тотальна заборона перебування жінки в соціальному та

політичному житті підкріплювалася низкою рішень на державному рівні, зокрема з боку режиму Франсіско Франко. Закони та репресії, які унеможлилювали жіночий розвиток в притаманний йому шлях, збільшувались. Саме тому, феміністичні рухи в Іспанії розвивалися вкрай довго і не в тих масштабах. Окрім цього, література минулих століть не мала значної кількості письменниць, жінки не були введені у цю систему. Проте під час повоєнного періоду ці тенденції починають змінюватися та авторки знаходять своє місце для майбутнього розвитку. Тому з часом, жіноча література стає не поодиноким явищем, а загальноприйнятим. На початку жінки писали про ті речі, які в той період були звичними у світі. Протагоністки займалися домогосподарством, хатніми справами та все ж таки мали сумніви про свою діяльність, розуміли, що насправді мають інше покликання. Згодом ці теми творів розвивалися, з'являлися описи проблем, які також турбували жінок в той період, наприклад зміни в соціумі та демонстрація своїх думок. Анна Кушнір у своїй статті «Еволюція образу жінки у сучасній іспанській прозі», підкреслює [1], що попри повну розруху в якій перебувала Іспанія, жінки віднайшли шлях до розвитку в цій галузі, а також змогли вибудувати систему характерних персонажок, а саме дівчат, які в силу свого молодого характеру, йдуть вперед проти всього світу і його законів. Їм важко осягнути та прийняти недоречність правил, тому єдиним можливим варіантом є непокора і формування власного світогляду. Однією з перших письменниць, яка вплинула на хід історії жіночої прози в іспанській літературі ХХ століття є Кармен Лафорет. Саме вона, у своєму романі «Ніщо», розповідає про життя тієї бунтівної дівчини Андреа, яка стає першою протагоністкою в історії іспанської літератури. Просуванню популярності жіночої творчості також сприяє нагородження Кармен Лафорет премією Надаля у 1944 році, яку впродовж наступних років отримали й інші важливі авторки, наприклад, Ана Марія Матуте та Луїса Форельят.

1.3 Особливості літературної творчості Кармен Лафорет у повоєнній Іспанії

Вплив Кармен Лафорет на повоєнну літературу розпочався з її першого роману «Ніщо» (Nada) 1945, він став знаковим у її творчості та надав натхнення іншим авторкам, які відчували на собі вплив патріархального світу. Густаво Перес Фірмат зазначає, [16] що Кармен Лафорет, і такі авторки як вона, були вимушені творити у важких умовах під тиском з боку суспільства і їхній розвиток залежав від цього. «They have to do, above all, with the issue of artistic vocation, perhaps especially as it relates to the role of women in modern Spanish society. One wonders to what extent this author's career-like that of other women artists has been constrained by familial and social pressures and expectations.» Другим романом в історії творчості письменниці став «La isla y los demonios» (1952), в ньому прослідковується притаманний Кармен Лафорет стиль, а саме наявність опису подій, які відбуваються в сім'ї дівчини Марти Каміно з її дивакуватою ріднею, в період завершення громадянської війни. Талант письменниці надає цьому роману інший вигляд, так чи інакше, відмінний від попереднього твору. Відомий іспанський критик, письменник, а також редактор Хосе Луїс Кано підкреслює, [19] що «La isla y los demonios» має в собі покращену архітектуру твору, а також несе в собі зрілий, сформований досвід у порівнянні з дебютним твором. Порівнюючи обидва романи, можна прослідкувати певний зв'язок між головними героїнями, саме це надає відчуття зрілості. Життя Марти на Канарських островах це ніби продовження оповідання життя Андреа. В житті Марти теж є люди, такі як її брат чи невістка, які вважають за потрібне нав'язати свої думки молодій дівчині. В романі, дівчина думає, що має талант до написання творів, зокрема міфів про рідні землі. Проте навіть в той момент, коли вона ділиться своєю творчістю з сім'єю, не знаходиться людини, яка б її підтримала. Наприкінці новели дорослішання Марти підкреслюється кульмінацією, в якій вона спалює свої твори. Варто зазначити, що цьому романі є опис неймовірних пейзажів, рослин, світлих та сонячних днів, при цьому, тут не можна знайти опис жахливих подій і наслідків війни, позаяк війна не залишила значного впливу на Канарських островах. Однак, це не зменшує рівень революційності та бунтарства у характері цього твору.

Творчість Кармен торкається надважливих тем, що є дотичними до феміністичного руху. Теми екзистенціалізму, покликання та реалізації, теми власних почуттів та світогляду завжди були присутні у її текстах. Збірка прози під назвою «La Pamada» (1954) слугує кульмінацією тих думок, які пропагує авторка, при цьому ще раз нагадуючи про жахливий період життя у повоєнній державі. В цьому романі образ молодої дівчинки бунтарки змінюється на образ дорослої жінки Мерседес, яка в певний період свого життя покинула свої мрії стати акторкою та обрала життя домогосподарки. Жахливий досвід акторства на невеликій сцені приводить протагоністку до думки, що її справжнім покликанням і єдиною мрією є життя з родиною, коханим чоловіком та дітьми. Це прозріння, яке відкриває очі та показує правильний шлях уже не в період юнацтва, а в часи кризи, демонструє ще одну важливу характеристику творчості Кармен Лафорет, де жінки дорослішали, досягали ментального спокою тільки тоді, коли відмовлялись від своїх творчих поривань. Низку творів про екзистенційну кризу та цивільну непокору в житті жінки доповнює роман «La mujer nueva» (1955). В цій праці Кармен поєднала релігію з внутрішнім розвитком. Громадянська війна сильно впливає на сімейний стан головної героїні Пауліни й вона залишається самотня в новому місті. Велику частину своєї молодості вона прожила у буремній безвідповідальності, тому і розлучилася зі своїм чоловіком. Однак, події, які трапляються з Пауліною в поїзді змушують її звернутися до католицизму. Завдяки цьому, жінка будує досі незнаний нею світогляд, вона стає мудрішою і повертається до своєї родини продовжувати працювати за покликанням домогосподарки. Роман завершується не тим, що протагоністку тільки чекає щось незвідане, а тим, що вона схаменулася, віднайшла шлях істинний і стала «новою жінкою». Варто зауважити, що в іншому романі Кармен Лафорет «La insolación» (1963) з'являється протилежний образ молодого хлопця, який також має проблеми з сім'єю, однак його таланти і творчість допомагають йому стати собою, знайти себе справжнього. Це вказує на вплив патріархального світу на жінку і її призначення, і те, що успіхи у творчості та роботі поза домом можливі тільки у чоловіків.

Кармен Лафорет першою започаткувала тенденцію до опису подій від імені молодої дівчини, яка тільки пізнає все навколо. Варто зазначити, що доля бунтівних дівчат не є легкою, адже їм доводиться боротися зі стереотипами, які насаджали протягом багатьох століть. Таке життя проживає дівчина Андреа з роману «Ніщо». Її оточує повоєнна Іспанія, її сім'я та інші люди, які так чи інакше продовжують своє життя. Андреа намагається звільнитися від тягаря шаблонів, вона всупереч труднощам силкується скинути з пліч нав'язливі думки та позбутися прискіпливої уваги своєї родини. Її прихистком та єдиним сховком впродовж всього роману стають вулиці чарівної Барселони. І нехай війна спаплюжила частину будівель, забрала у людей можливість та надії, але вона не відібрала змогу та вміння насолоджуватися моментами та помічати прекрасне. Саме цим займається Андреа, вона не сидить слухняно вдома, а виходить на вулицю Арібау, попри всі заборони йде далі, навчається в університеті, спілкується з однолітками та формує власний світогляд і цим демонструє свою силу. Вона дорослішає, стає самостійною дівчиною, якою не можна керувати, насаджати власну думку чи маніпулювати. Очіма молодої жінки Андреа ми спостерігаємо за повоєнним життям, видатними пам'ятками, за пейзажами узбережжя Середземного моря, а також за кожним куточком Барселони. В цьому і є унікальність цього роману, адже Андреа стала першою протагоністкою, яка виходить за межі свого дому. Окрім цього, Кармен Лафорет надає головній героїні можливість тільки стежити за подіями навколо, бути їхнім спостерігачем і коментатором, бути своєю тінню чи примарою, яка аналізує дії кожного.

Висновки до розділу 1

Війна спровокувала певні зрушення, не тільки у суспільстві, а і в літературі. Визначними стали повоєнні твори, які відображали загальну картину життя Іспанії. Варто зазначити внесок не закорінених та закорінених авторів у повоєнну літературу. Важливими темами в літературі постає переживання кожною людиною повоєнного досвіду, екзистенціальна криза та песимізм. Започаткування нової течії тремендизму відкриває нове та незвичне бачення подій з використанням потворних та грубих образів.

Особливу роль у повоєнній літературі займають жінки. Панування патріархату та репресії часто не дозволяли розвиватися письменницям та протагоністкам. Попри заборони та правила соціуму, емоції та думки жіноцтва стають почутими. Впливовим стає творчий доробок Кармен Лафорет у якому вона зібрала різноманітність жіночих образів.

РОЗДІЛ II СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАВМАТИЧНОГО ПОВОЄННОГО ДОСВІДУ В ОБРАЗІ ПРОТАГОНІСТКИ РОМАНУ КАРМЕН ЛАФОРЕТ «Ніщо» АНДРЕА

2.1. Жіночі образи у системі персонажів роману Кармен Лафорет «Ніщо»

Жіночі образи в романі Кармен Лафорет «Ніщо» грають особливу роль, завдяки цьому стає зрозуміло, яким саме було життя жінок в часи громадянської війни, а також в повоєнний період. Ці долі мають різні історії, в якийсь момент вони переплітаються, залишають травматичний досвід, або теплі спогади, а потім можуть не зустрічатися ніколи. Жінки, які живуть на вулиці Арібау, переповнені своїми проблемами, думками й кожна має свою історію життя, яка вплинула на подальший розвиток подій. У своїх романах Кармен Лафорет часто надає особливі імена героям, вони описують їхні характери, те як вони себе поведуть. Саме тому, тітка протагоністки, має ім'я Ангустіас, що в перекладі з іспанської мови може означати туга, лихо, тривога, сум, муки та страждання. Її дії та слова відповідають її імені, мають прямий зв'язок, таким чином можна прослідкувати натяк на образ цієї жінки. «Я зрозуміла, що за моєю спиною стоїть іще одна жінка. Вона торкнулася мого плеча, а другою рукою взяла за підборіддя. Я висока, але тітка Ангустіас іще вища за мене, тож я мусила дивитися на неї знизу вгору. Її жест видавався дещо презирливим. Шпакувате волосся спадало на плечі й не позбавлене вроди вузьке темне обличчя.» [2, 14] Нічний приїзд Андреа до Барселони мав відбутися в інший час, тому такі незручності та труднощі викликали у тітки невдоволення, та неприємні коментарі у бік дівчини. Ангустіас вважала своїм обов'язком навчати племінницю, бути її наставницею, позаяк тільки вона, як мудра жінка цього дому, могла донести всі жорстокі правила життя. Тітка насправді зналася на всіх тонкощах міського виру у Барселоні, тому при кожній можливості нагадувала про них Андреа. Молодій дівчині заборонялося самій вночі ходити вулицями міста, а перебування в цій сім'ї та родинні зв'язки з Ангустіас зобов'язували бути праведною, цнотливою, чесною і

порядною жінкою. «— Місто, дитя моє, — це пекло. А в усій Іспанії немає пекла, гіршого за Барселону. Мене турбує, що ти сама їхала серед ночі з вокзалу. Казна-що могло тебе спіткати. Тут живе море люду, всі так і чатують, коли хтось оступиться. Як не пильнуй, буде мало — скрізь чигають бісівські спокуси. Молода жінка в Барселоні мусить бути неприступна, як фортеця! Ти мене розумієш?» [2, 25] Варто зауважити, що повчання тітки підкріплюються її життєвим досвідом, а також вихованням і відчуттям важливості свого походження, тому для неї було важливо наголосити Андреа, що отримання таких можливостей, досягнень і досвіду існує тільки завдяки її рідним. Окрім цього, тітка вважала за потрібне наголошувати на всі недоліки своєї небоги. «— Яка ти дика, яка провінційна, — співчутливо повторювала мені Ангустіас. — На людях нітишся, мовчиш, наче щомиті втекти готова. Гляну на тебе часом у крамниці й аж сміх бере.» [2, 32] Відчуття влади над людьми приносило Ангустіас неймовірну радість і задоволення, проте коли ця покірність зникала, вона миттю старалась повернути всю увагу на себе. Владну натуру тітки підкреслював її зовнішній вигляд, особливим атрибутом при прогулянці містом, був фетровий капелюх із півнячим пером, який так чи інакше передавав внутрішній стан його власниці. В часи впевненості в собі, і відчутті влади, пір'я на капелюсі стояло рівно і граційно, проте при втраті цих відчуттів, у часи сильних сварок і скандалів, зовнішній вигляд головного убору змінювався. «Тітка являла собою прикре видовище. Фетровий капелюх на ній був той самий, тільки перо зламалося і стирчало, мов лютий ріг.» [2, 104] Цю жінку на одному рівні зсередини переповнювали сила і могутність, беспорядність і вразливість. Вона здавалася сталевою і нездоланною, проте при будь-якому подразнику, наприклад неприємні коментарі дядька Романа, її образ змінювався. «Вилиці Ангустіас узялися багряними й жовтими плямами; кумедно було дивитися, як у неї здіймаються та опускаються груди, мов у звичайної схвильованої жінки.» [2, 70] Нестерпним для неї були й моменти, коли її племінниця дозволяла собі дружнє спілкування з іншими членами родини, вона відчувала убивчі ревнощі та розчарування. Повчання Ангустіас торкались не тільки протагоністки, але і всієї родини, а

особливо невістки сім'ї, Глорії, яку часто помічали вночі на вулиці. «— Ти не хочеш навіть запитати, де вона була! А якби це твоя дочка так поводитися? Нас ти в юності навіть на свято в гості не відпускала, а тепер закриваєш очі на походеньки цієї негідниці!» [2, 104] Важливим, для такої людини, як Ангустіас, є не тільки честь та гідність, але також і релігія, віра у Бога. Любов Ангустіас до відвідування церкви була дуже велика і вона дійсно часто ходила туди з Андреа. Проте мета задля якої вона відвідувала це місце насправді могла бути не у релігійності, а у бажанні спостерігати за іншими. «А Ангустіас Господь розуміння не дав: вона, як молиться, ніякої небесної музики не чує, тільки по церкві нишпорить — хто прийшов з короткими рукавами, хто без панчіх...» [2, 117] Однак, порядність і набожність Ангустіас певною мірою не виявляли її помилки та проблеми в особистому житті, які вона щосили намагалась приховати від родичів. Основним її секретом був роман з її начальником доном Херонімо, адже його дружина збожеволіла через зраду, і тому він замкнув жінку у мурованому будинку та не випускав. Такі обвинувачення у свій бік тітка Андреа не могла витримати й кожного разу поводитися дивно. «Краєм ока я побачила Ангустіас: поки Роман розмовляв зі мною, вона весь час простояла замислена, притулившись до буфета, з болісною гримасою на обличчі, проте не плакала, що було зовсім їй не властиво.» [2, 71] Вона була переконана, що такі страшні наклепи вона неспроможна пережити. У квартирі на вулиці Арібау, при будь-якій сварці, кожен вважав за потрібне згадати її стосунки з начальником, саме тому тітка намагалась виправдовувати себе перед Андреа. Згодом вона зовсім покинула свою родину, причиною її переїзду став монастир і приєднання до ордену, задля якого вона велику кількість років збирала гроші, хоча дядько Хуан був переконаний, що Ангустіас від'їжджає до свого коханого, дона Херонімо. На думку тітки, її самотнє життя без чоловіка не залишило їй іншого бажання, окрім як поєднати своє життя з релігією, позаяк для жінки існує тільки два добродесні шляхи. Та навіть подію свого переїзду вона перетворила на благочестиве і порядне прощання з усіма родичами та знайомими у Барселоні.

Невістка родини, рудоволоса Глорія, теж отримала своє ім'я за свою натуру. В перекладі, Глорія, означає слава, популярність та хвала і це те, що надає її образу особливості. Вона ж насправді увібрала в себе дещо потворні риси, адже її гординя не давала місця іншим, хорошим якостям людини. В родині її майже не поважали, вона була сиротою і тому на думку інших не була нормально вихованою. Тітка Ангустіас вважала її негідною, а коханий чоловік, хоч і любив, та дозволяв собі при будь-якій можливості несамовито бити її. Глорія видається легковажною та наївною жінкою, яка заради кохання та уваги готова на все. Часом здається, що вона доволі привітна і мила, проте також вона обожнює коли за нею спостерігають, коли її описують та величають. «Папуга репетував, перекрикуючи її. Я бачила знавісніле обличчя під розкуйовдженим рудим волоссям. Ніхто не звертав на неї уваги, тільки Хуан метнув погляд у її бік.» [2, 29] Про себе Глорія мала абсолютно іншу думку, вона бачила себе набагато кращою, розумнішою, вродливішою. «— Правда ж, я гарна й дуже ще молода? Правда? Її марнославство було безцільне та щире;» [2, 35] Варто зазначити, що велику частину образу цієї жінки складає її наївність, вона щиро вірить у те, що її чоловік кохає її, тому не зважає на щоденні побиття. Увага та фізична близькість дядька Хуана, її позування для його картин, додавали їй впевненості у тому, що проблем не існує. «І Хуан, люба, Хуан дуже хороший. Ти сама чула, він завжди кричить, але все одно він хороший...» [2, 35] Важкі повоєнні часи, періоди злиднів Глорія обрала проживати у повному забутті, завдяки чому в більшості випадків вона не обвинувачувала Хуана у побоях, навпаки шукала винуватців в діях інших членів сім'ї. «Це через неї [Ангустіас] Хуан мене вночі відлупцював, лише через неї...» [2, 117] Наївність цієї жінки могла б навіть призвести до її смерті, адже коли помер дядько Роман, Хуан втратив розум і намагався задушити свою жінку. Однак, його любов затьмарювала для Глорії усі проблеми. «Якби ж, люба, він завжди був такий лихий, то це ще нічого. Я тоді його бодай зненавиділа б. Але ж він часом обіймає мене, і просить пробачення, і плаче, як мала дитина...» [2, 327] Війна їй не лякала, їй було цікаво спостерігати за тим, що відбувається, в той час, як інші жінки плакали. Однак, її долю теж не оминули біди збройного

конфлікту і коли вона народжувала, то пережила страшне бомбардування міста. Сімейне життя з Хуаном розпочалося через два дні після знайомства, адже покохали вони один одного з першого погляду, і аж до приїзду у Барселону її життя було ідеальним. Любов Глорії до слави підтверджувалась і тим, що її заворожувала увага усіх людей навколо, вона швидко починала довіряти. «І просив (Роман), щоб я позувала йому роздягнутою, як я тепер позую Хуанові. Це тому, що в мене дуже гарне тіло.» [2, 53] Глорія не поважала чужі таємниці. Саме тому, любила підслуховувати розмови, підглядати за людьми, а також безсоромно вдиратися і користуватися чужою власністю. Вона могла носити чужу білизну, а згодом почала продавати усі речі у квартирі, аби заробити трохи грошей. «То була правда: немита й задрипана Глорія мала огидну звичку без надмірної пошани ставитися до чужої власності.» [2, 78] У квартирі на Арібау кожна людина мала свої секрети й Глорія також. Її таємницею були шляхи якими вона заробляла кошти на життя, її чоловік, дядько Хуан, заробляв небагато завдяки своїм картинам, тому вона брала відповідальність на себе. Основним її заробітком була гра в карти у домі сестри, де вона могла не тільки обдурити когось і цим заробити більшу суму, так і поїсти кращої їжі ніж у квартирі свого чоловіка. Безнадійне становище Глорії призводило до різних жахливих наслідків. Та попри все, навіть у найважчу ніч, коли її дитя помирало від гарячки вона наважилася і знайшла у собі сили піти до сестри та заробити гроші для ліків. Це демонструє ту міць, яку мала в собі Глорія, адже в такі миті вона не боялася навіть погроз та побиття чоловіка. Її життя наповнювалося звинуваченнями кожен день, адже на думку багатьох жінка не могла сама заробляти. Як зауважує Раян Лорейн, [21] потенціал Глорії до фінансового забезпечення родини, применшував значущість Хуана, як батька та чоловіка у родині, а також збільшував його ненависть. Окрім того, в період патріархату жінки не мали права працювати та заробляти кошти. Така модель поведінки не була характерною, тому чоловік Глорії часто використовував силу та психологічний тиск.

Бабуся Андреа постає у романі вже дуже старою жінкою, яка в певною мірою збожеволіла, втратила розум і ясність думок після пережитих проблем у сім'ї, а також після війни. «Андреа, твоя бабуся була святою. Завдяки їй мої молоді літа минули, як найчистіший зі снів, але нині вона здуріла — від старості від воєнного лихоліття, яке так мужньо витримувала тоді.» [2, 112] «У яскравих сонячних променях бабця в чорному пальті скидалася на малесеньку зморшкувату родзинку. Вона дріботіла поруч зі мною така задоволена, аж відчула докір сумління за те, що не надто її люблю.» [2, 76] Жінка забувала, як виглядають люди, плутала їх і не до кінця розуміла, що ж насправді відбувається. Старенька бабуся не спала вночі й тільки постійно ходила по усій квартирі. За довгі роки свого життя вона бачила Барселону різною, адже місто неймовірно змінилось. Вона переїхала туди зі своїм чоловіком, де вони мріяли про безтурботне та затишне життя в новому помешканні з якісними меблями, роялем та декором. Проте історичні події змінили плани на майбутнє. Вплив патріархату не оминув і її, тому коли вона виховувала невістку, то пояснювала, що заперечувати чоловікові не можна, краще поступатися, адже він у всьому має рацію. Старенька жінка проявляла дитячу наївність, саме так вона проходила всі випробування життя. За цих обставин, вона часто підтримувала лише своїх двох синів, забуваючи про доньок. «Я ж мала шістьох дітей. Решта четверо були самі по собі, дівчата сварились, а ці найменшенькі — чисто тобі янголята.» [2, 47] «Я завжди їх боронила, синочків своїх, і приховувала їхні витівки і капості.» [2, 47] Однак, діти не поважали свою маму, і тому продовжували звинувачувати її у багатьох своїх проблемах. А чотири доньки вважали її дії несправедливими та принизливими. Водночас вона характеризується великою добротою і лагідністю, у важкі часи вона була першою, хто підтримає. «Я заступалася, звичайно: я всіх захищаю, кого переслідують і гноблять.» [2, 49] Приналежність бабусі до старого покоління та пережиті важкі часи, проявлялися і в культурі їжі, тому наявність, хоч і невеликої кількості, смачної їжі, могла змінити її погляд на якісь обставини. Найціннішими для неї продуктами були кава, цукор, згущене молоко. Та навіть у часи голоду і бідності вона віддавала усе своїм рідним, спершу годувала Глорію, згодом

підклала шматок хліба чи чашку овочевого відвару для Андреа. «Я напихалася шматками, у яких відмовляла собі нещасна бабусечка, і мені було гидко від власної поведінки. Наступного дня я незграбно товклася коло бабусі, бачила її усміхнені ясні очі, які пронизували мене поглядом до глибини душі, і мені хотілося плакати. Я лагідно обіймала її, натикаючись на тверде, ніби сплетене з дроту холодне тільце, у якому билося напрочуд живе серце...» [2, 281] Найбільшу ласку і любов бабуся приділяла своєму правнуку, вона годувала його та захищала від жакливих сварок його батьків, це вкотре демонструє образ милосердної та святої жінки. Бабця протагоністки мала велику відданість католицизму, тому часто молилася, ходила на ранкову месу, та пропагувала любов до релігії онучці. «От хто вже добре молиться, то це мама: щоразу вся перемінюється, ніби чує небесну музику. Ночами говорить до Бога й Пречистої Діви, каже, що Господь благословляє кожного за всі муки, то й мене теж, хоч я не молюся стільки, як треба...» [2, 117] Релігія слугувала опорою для неї, давала надію на майбутнє, а також допомагала пробачити собі скоєні помилки. І навіть у той момент, коли її син покінчив з життям, вона в першу чергу подумала про релігійну частину. «— Андреа, він же не самогубець... Він же покався перед смертю, — пролебеділа вона» [2, 309] «Вона світилася непозбивною вірою, вона молилася повсякчас, певна, що Божа милість в останню мить усе-таки торкнулася хворої душі її сина.» [2, 315] Тривожний смуток, який міг заважати рухатись далі, часто розвіювала молитва, яку бабуся промовляла.

Служниця Антонія також є важливим образом жінки в романі Кармен Лафорет. Її зовнішній вигляд лякав Андреа, проте це не відбирало у неї владу у домі. «Жінка була неприбрана страшна і шкірила до мене в усмішці зеленкуваті зуби.» [2, 13] Однак, місцем Антонії у квартирі у більшості випадків була кухня, до якої вона не підпускала нікого. Навіть бабуся дозволяла собі увійти на кухню тільки тоді, коли Антонія виходила на вулицю. Вона залишалася служницею в родині завдяки своїй повній одержимості дядьком Романом, якого вона не раз рятувала. Варто зазначити, що смерть Романа констатувала саме Антонія, що

наприкінці показало особливі стосунки, які вони мали. Її стратегією проживання важкого досвіду був контроль подій у квартирі, спостереження за кожним членом родини, підслуховування і плітки. «Служниця заходила на стіл до сніданку. Як і вночі, ця жінка цілком заволоділа моєю увагою. Її потворне лице бриніло переможною, зухвалою гримасою. Щось безсоромно мугикаючи про себе, вона застеляла стіл подертою скатертиною і розставляла чашки, немовби підсумовуючи в такий спосіб усю ту сцену.» [2, 30]

Жінки, що проживали на вулиці Арібау мали різні життєві ситуації, відтак обрали різні дороги у житті, різні візії, цінності та стратегії. Ангустіас водночас були сильною і слабкою, та попри все була заручницею тих обставин у житті, до яких привели її вибори і переконання. Глорія та бабуся не могли прийняти правду та факти такими яким вони насправді є і дивилися на ситуації крізь призму наївності, іноді дитячості та довірливості. А служниця Антонія тримала контроль над собою завдяки повній інспекції усього дому. Узагальнюючи їхні образи, можна виокремити їхню повну залежність від своїх чи чужих думок та переконань.

2.2. Художній простір роману, як маркер психічного стану персонажів.

Оточення та описана територія у романі є особливою частиною твору, що впливає на хід подій і це те, що впливає на стан героїв, зокрема на мешканців Барселони у романі Кармен Лафорет «Ніщо». Варто зазначити, що художній простір є прямим показником психологічного стану героїв. Французький дослідник поетичних текстів та філософ Гастон Башляр, дослідив і виявив, [14] що будинок є однією з найкращих можливостей інтерпретації думок та спогадів людей. Окрім цього, опис території, а саме вид та розмір кімнат, меблі, колір стін, світло та тіні, можуть слугувати характеристиками, які допоможуть зрозуміти думки та мрії персонажів. Художнім простором першого роману Кармен Лафорет, в першу чергу, є квартира в будинку на вулиці Арібау, що у Барселоні. «Довкіл було ще багато вільних ділянок і, мабуть, запах землі будив у бабці спогади про далекий сад у якихось інших краях.» [2, 21] Колись давно ця оселя була

розкішною і комфортною. Її прикрашали не тільки оздоблення, дорогі меблі та якісні тканини, але також щасливі люди, які збирались у чарівному одязі та слухали музику рояля. «Поступово квартира на вісім балконів обросла мереживними фіранками та важкими оксамитовими порт'єрами з бантами; із клумаків видобувалися домашні витребеньки, часом дорогі. Візерунчасті годинники подарували їй серцебиття, а рояль — куди ж без рояля? — п'янкi надвечірні кубинські мелодії.» [2, 21] З плином років Барселона розбудовувалась, на її вулицях з'являлося все більше нових будинків та людей. Саме тому, колись тихий і безтурботний куточок, в який заселилась молода дівчина зі своїм чоловіком, тобто бабуся Андреа, перетворився на шумну і бентежну столицю Каталонії. Однак, війна знищує на своєму шляху багато речей, вона ламає долі людей, вбиває в них бажання жити, а також руйнує прекрасні будівлі. Помешкання, в яких звикли часто приймати гостей, втратили таку можливість, і тому перетворювалися на страшні та нагромаджені житла, де гамузом складали старі речі. Саме такою і є оселя родини протагоністки Андреа, куди вона приїздить на навчання і завжди намагається порівняти це місце з тим, що було до війни. «Тут усе здавалося не таким, як я уявляла. Цих вузьких пощерблених мозаїчних сходів, освітлених електричною лампою, не було в моїй пам'яті». [2, 11] Квартира і кожна кімната вдало передавали внутрішній стан усієї сім'ї та кожного персонажа окремо. Старі речі, ніби старі спогади, буквально заповнили це місце, продемонстрували внутрішні переживання родини. Вони не могли забути усі події та переживання, це те, що будувало їхню комфортну зону у всьому місті. «Я опинилася в передпокої, освітленому єдиною кволою лампочкою, що виглядала з розкішної заволоченої павутинням люстри. У темній глибині виднілися нагромаджені, наче для переїзду, меблі.» [2, 12] Простір квартири неймовірно неохайний, наповнений сміттям, ніби жахливим досвідом, який кожен персонаж брав із собою впродовж років і не позбувався його. Вони не могли переосмислити свої помилки, проаналізувати усі прожиті моменти та навчитися жити краще. Навпаки, вони тільки зберігали образи, печалі і жахіття, які не давали змоги відчутти полегшення. «У поплямованому дзеркалі над

умивальником — яке в цій квартирі тьмяне зеленкувате світло! — відбивалися низька заволочена павутинням стеля та моє власне тіло у блискучих струменях води.» [2, 15] Ванна кімната, що містить в собі образ чистоти і свіжості, в цій квартирі надавала абсолютно протилежні відчуття. Вода була холодною, а атмосфера нестерпною, саме тому цією кімнатою майже не користувались. Бруд, який там залишився, демонструє напружений стан стосунків у родині, незабуті старі образи. «Стоячи навшпиньки в помережаній вапняковими патьоками фаянсовій ванні, я намагалася не торкатися липких від бруду стін. Ванна кімната нагадувала відьомське кубло. Закіптюжені стіни мовби досі мали на собі сліди гачкуватих пальців і чужих розпачливих лементувань. Подекуди зі стін облущилася фарба, і плями ці були наче беззубі роти, з яких цяпотіла волога. Над дзеркалом, позаяк більше не було де, повісили макабричний натюрморт із цибулинами та блідими морськими лящами на чорному тлі. З перекошених кранів шкірилося безумство.» [2, 16] Аромат будинку був різким, тим самим завжди нагадував і не давав забувати його жителям про негативний досвід. Усі нестерпні події та сварки, ніби не покидали це місце і залишались у всьому просторі помешкання. «Сморід, який відчувався в усій квартирі, тут просто-таки вдаряв у ніс. Пахло котячими нечистотами» [2, 17]. Накопиченими речами з часом заповнювалися інші кімнати, а після смерті дідуса, сім'я залишила значну частину поверху, що проявляло бажання закритися від зовнішнього світу в маленькому приміщенні, тільки зі своїми думками, серед усього непотребу. Завдяки цьому не виникало потреби у пошуку кращого спокійного життя, адже старі спогади і суперечки заповнювали усю площу. «Старе дрантя та зайві меблі лавиною жбухнули на решту квартири. Муляри, найняті, щоб закласти цеглою двері на її другу частину, по нагромаджували все жужмом, а тоді тимчасовий безлад став постійним.» [2, 23]. Речі, які вбирали у себе гіркі спогади та важкий досвід були всюди, вони ніби заповнили усю квартиру, а також затьмарювали голову її жителям. Навіть студія, в якій малював дядько Хуан, в якій мали створюватися нові ідеї та витвори мистецтва, теж була заповнена непотрібними предметами. «Традиційно, як і врешті кімнат, тут гамузом валялися книжки й папери, та ще

скрізь громадилися гіпсові статуетки, що слугували моделями для Хуанових учнів.» [2, 36] Все, що відбувалося довкола персонажів, їхні сварки, повчання та бійки залишали сліди на стінах самої квартири і завжди нагадувало про пережите. Атмосфера всієї оселі залишалась химерною, навіть коли сутички затихали. Кармен Лафорет надає будинку душу, він ніби оживає і має власні емоції, відчуття та реакції. «Квартира повнилася відлуннями й бурмотіла, мов літня тварина» [2, 107] «Кімната закрякала, заворушилася, заляскотіла крильми. Істерично заверещала.» [2, 319]

Кімната Андреа, в якій вона мешкала на початку свого навчання, не мала достойного оздоблення, єдиним джерелом світла була свічка, яка стояла на роялі, а замість ліжка, Андреа користувалась отаманкою. Це місце указувало на непостійність, адже речі навколо ніби перебували там тимчасово. Цю особливу рису мала в собі і протагоністка, яка не мала бажання завжди коритися одним і тим самим умовам і часто змінювала правила для себе. «У кімнаті, де мені постелили, стояв відкритий рояль. По стінах були розвішані дзеркала в коштовних рамах. Різьблене китайське бюро, картини, строкаті, невкомплектовані меблі: кімната скидалася на горище якогось покинутого палацу і, як я потім довідалася, слугувала в домі вітальнею.» [2, 16]

Тітка Ангустіас відрізнялася своєю чесністю, гордістю і порядністю, і її кімната, відмінна та особлива теж перейняла характеристики хазяйки. «Я зупинилася, зачудовано розглядаючи її спальню, охайну та чисту, ніби й не з цього дому: дзеркальну шафу, велике розп'яття на других дверях, які вели в передпокій, і телефон в узголів'ї ліжка.» [2, 24] Чисте та затишне місце демонструвало зібраність та відповідальність тітки, а наявність релігійних символів показувало її набожність. Однак, Ангустіас також слідкувала за справами у всьому домі, контролювала більшість кімнат, її увага була прикута до кожного члена родини. Саме тому, її місце мало зручне розташування, аби бути в центрі всіх подій та мати можливість чути кожного. «Кімната Ангустіас вбирала в

себе всі звуки з під'їзду. У квартирі вона виконувала роль такого собі великого вуха. Шепоти, грюкіт дверей, голоси — усе відлунювало тут.» [2, 94]

Кімната Глорії та Хуана теж була безладно заповнена речами і також мала функцію дитячої. Розкидана брудна білизна символізувала секрети, які приховувала Глорія від свого чоловіка. Вона не могла позбутися думок про старе життя, про те, як добре було подорожувати разом з чоловіком під час війни. Таємниці, які вони розділяли з Романом, також не давали жінці спокійно спати та не покидали її кімнату. « Кімната Глорії скидалася на звіряче кубло. То була внутрішня кімната; майже весь її простір займали подружнє ліжко й дитяча колиска. Там стояв особливий дух: пахло малою дитиною, пудрою і брудною білизною.» [2, 34]

Яскравою кімнатою в усьому домі, було місце, де проживав Роман. Цим місцем було горище, і воно проявляло творчість, свободу та любов до символізму в речах. «Роман не ночував з усіма у квартирі, а облаштував собі зручний прихисток на горищі, прибравши й повикидавши звідти все зайве. Виклав собі камін зі старої цегли, поставив низькі фарбовані в чорний колір книжкові полиці. Стояла в нього й отаманка, а під маленьким заґратованим віконцем — ловкенький столик, завалений газетами й заставлений чорнильницями всіх можливих розмірів та епох, із чорнильниць стриміли гусячі пера.» [2, 38] Він надавав кожному предмету значення, сприймав як живий організм, який має свою душу. Речі, які здавалося б заповнили і його кімнату мали своє місце і тим самим прикрашали горище. Любов і сприйняття Романа показували його сильну емпатію, він відчував емоції кожної людини та завдяки цьому, часто маніпулював своїм братом та сестрою. Він розумів свою силу, свою довершеність та знав, що від решти сім'ї його відрізняє не тільки стан кімнати. «Там, унизу, не вміють поводитися з речами. Здається, що в них у повітрі загусли крики — а то кричать речі, вони болять, задихаються, поневолені смутком.» [2, 39] Після самогубства Романа, квартира на Арібау наповнилась ще більшим смутком і невтішністю. Єдине, що могло зупинити цю родину сваритись, була смерть і після неї настала

повна безвихідь та безумство. «У квартирі стояла незвична, могильна тиша.» [2, 316] Пригнічена сім'я розділилася, Хуан почав робити свої висновки і дійсно сумувати за братом, в той час як Глорія, навпаки намагалась забути про існування Романа і тому швидко продавала цінні речі, які колись лежали на горищі. Неймовірна, особлива кімната Романа була знищена і не мала в собі тих важливих для нього речей, які він обожнював, про які піклувався. У його кімнаті більше не було тієї атмосфери, адже з неї вийняли душу. «Одного дня, коли туга стала нестерпною, я побачила, що там усе підло сплюндровано.» «Жодна з дрібних Романових цікавинок не пережила його.» [2, 322]

2.3. Способи адаптації до травматичної реальності в образі Андреа

Проживання війни, психічних розладів, бідності, голоду та ненависті з боку інших осіб є тяжким досвідом для людей у будь-якому віці, і в тому числі для молоді. В часи, коли життя тільки починає набирати обертів, розпочинаються нові етапи і додається різностороннє оточення, стає важко досягнути почуття, які провокує сукупність неприємних подій. Аналіз життя головної героїні демонструє, що вона не виняток. Андреа, яка впродовж року вчилася в університеті, змінювала своє життя, знаходила нові сенси. «Уперше я вибралася в далеку дорогу сама, але не боялася, навпаки: передчувала цікаву пригоду й чулася цілковито, безмежно вільною.» [2, 9] Основним маніфестом дівчини стала любов до свободи, яка всупереч правилам часу, допомагала їй руйнувати стереотипи та долати труднощі. Непокора дівчини проявлялася в різних моментах звичного життя. Спершу вона щиро мріяла потрапити до Барселони і тому робила все для того, щоб сестра не завадила їй на своєму шляху. «— Але я не люблю курити. У селі я це робила, щоб подратувати Ісабель. Для скандалу, щоб, коли вже зі мною така морока, вона відпустила мене в Барселону.» [2, 40] Вона не планувала відповідати чийось очікуванням, проте мріяла про власний нетиповий хід життя. Приїзд Андреа до Барселони розпочинав новий епізод її юного життя і відразу ж продемонстрував її бунтівний характер. Вона приїхала пізно вночі зі старою валізою, яка точно описувала образ її господарки. «... моя вірна мандрівна

товаришка здавалася мені зворушливо беззахисною провінціалкою.» [2, 14] Бажання дівчини прийняти холодний душ посеред ночі, був виявом сміливості і саме тому, це неабияк вразило родичів. Попри їхні дивні погляди, вона зробила те, що хотілося їй самій, те, що покращило б її стан. Її стратегією часто виступало піклування виключно про свої переживання та думки, саме це виокремлювало її серед усієї родини і допомагало пережити важкі часи. Постійні сварки та проблеми часто деформували психіку Андреа, вона забувала про власне життя і особисті кордони. «Мої інтереси помалу відходили на другий план, бо я сприймала тільки життя, яке вирувало у квартирі на Арібау, і віддавана вже не згадувала ні про себе, ні про власні бажання.» [2, 46] Окрім цього, з часом негативні події та думки родичів поглинали її, вона не стримувалася у своїх висловлюваннях. Серйозним тригером стала смерть дядька, яка проявила моральний стан Андреа, тому новина про самогубство спричинила не жахливі переживання, а заціпеніння. Однак, вміння аналізувати слабкості інших людей та відокремити особисте життя, загалом допомагало дівчині адаптуватися до життя в родині. «Вирішила не поєднувати ці два світи, які допіру почали чітко окреслюватись у моєму житті: світ мого щирого й безтурботного студентського товариства й хатнє гніздище бруду та нужденності.» [2, 67] Андреа не мислила стереотипно, не ділила світ на біле та чорне і навіть коли тітка виправдовувалась у своїх минулих вчинках, вона не засуджувала її. Дівчина мала підтримку та розуміння, що було не притаманним для багатьох людей в повоєнний період. Після від'їзду Ангустіас, Андреа не припинила бажати свободи, і попри страх та відсутність дозволу, вона зайняла кімнату тітки, тим самим демонструючи свою силу. «Несподівано я зрозуміла, що більше не збираюсь її терпіти й коритися їй після днів необмеженої свободи, яку спізнала без неї. ... Нині я розуміла, що можу витримати все: холод, що пробирався до мене крізь понівечений одяг, нездоланні болючі злидні, непроглядне жахіття цієї брудної квартири — все, крім тітчиної влади наді мною» [2, 108] Можливість попіклуватися про себе, самостійність та незалежність проявлялась і у веденні фінансів, адже дівчина не погодилась ділити витрати з родичами і відокремилась від спільного бюджету.

Вона відразу витратила всю стипендію, але була щасливою і вільною жінкою, яка могла прислухатися до власних бажань і емоцій, а не жити так, як їй говорить суспільство.

Жахіття і страхи Андреа часто долала завдяки своєму оточенню та близьким друзям. Навчання в університеті неабияк додавало наснаги і сенсу, а друзі могли підтримати та розважити. Загалом, особисте життя Андреа відрізнялося від тих людей, з якими вона жила в одній квартирі, саме тому вона знайшла прихисток в спілкуванні з іншими людьми. Товариші стали для неї набагато ближчими за рідну сім'ю. «...лише вони, мої однолітки, що поділяли мої смаки, могли підтримати мене й захистити від ефемерного світу дорослих. Напевно, тоді я справді потребувала такої опори.» [2, 63] «—Так, я часом гадаю, що друзі кращі за родичів. При нагоді можна ближче зійтися з чужим, ніж з кривим...» [2, 96] Найкращою подругою дівчини стала Ена, вона щиро допомагала і часто запрошувала на вечері в будинку своєї сім'ї, саме це, стало великою моральною підтримкою для Андреа. Певна різниця у фінансовому та сімейному становищі в більшості випадків не докучала Андреа, а навпаки мотивувала змінити своє життя, дізнаватись себе справжню та розвиватися. Я любила гуляти з Еною кам'яними університетськими галереями, слухати її теревені й думати, що колись і сама розповім їй про те похмуре життя, що вирує у мене вдома...» [2, 65] Впродовж року життя у Барселоні, дружба та спілкування з однолітками, часто надихали Андреа на знаходження нових значень та постулатів життя. Під час перерви у спілкуванні з Еною, дівчина відчувала самотність і зізналася собі, що інколи невеликі та буденні речі роблять нас вразливішими. «Тоді до мене прийшло розуміння, що великі труднощі долати легше, ніж дрібні щоденні клопоти.» [2, 164]

У часи війн, та лихоліть життя, самопочуття людей також покращує музика та архітектура. Ці дві речі часто приваблювали Андреа та допомагали їй відволіктися від страждань, а також краще зрозуміти себе. Музика була для неї невичерпним джерелом енергії та світла. Особливою для Андреа була гра дядька

Романа на роялі. «Тієї миті, коли він, [Роман] стоячи біля каміна торкався струн смичком, я вся перемінювалася. Де й дівалися моя закритість, мій дедалі помітніший наліт ворожості до всіх, хто мене оточував. Моя душа, як і стиснуті в кулаки долоні, розкривалася, приймаючи в себе музику, як пошерхла земля приймає потоки дощу.» [2, 42]. Кармен Лафорет наділила протагоністку тонким відчуттям прекрасного, від чого її образ ставав легким і врівноваженим. Це вміння, розпізнавати та приймати красу мистецтва, ставав значущою стратегією у подоланні внутрішніх протиріч та проблем. Осередком музики було не тільки горище Романа, але і квартира Ени, де її мама співала та грала. «Щойно я пригадала цей голос, який осявав і мовби доценту випалював кволе тіло своєї власниці, мені по спині побігли мурашки. Той голос наче гуцу з денця кавової чашки, здійняв на поверхню мого вісімнадцятилітнього єства всю сентиментальність і непогамовний романтизм. Пісня закінчилася, а я сиділа схвильована, понад усе бажаючи нічого довкола не чути й не бачити.» [2, 126]

Архітектура була не менш важливою у житті Андреа. Аби заспокоїтись та передихнути від буденних проблем, вона часто тікала до центру міста і роздивлялася усі можливі закутки Барселони. «Віа Ластана, широка, велика й нова, пролягала через самісінький центр Старого міста. І тоді я збагнула, чого мені прагнулося: побачити собор у загадковому нічному чарі. Більше не роздумуючи, я кинулася в гущавину темних провулків, що його оточували. Ніщо не могло так задовольнити, так наситити мою уяву, як це готичне місто, чії статечні вулиці потопали в затхлій твані безликої забудови, хоч і та з роками здобулася на певну чарівність, мовби ввібравши в себе децицю навколишньої краси.» [2, 127]. Будівлі з різних епох під впливом багатьох факторів і подій змінювали свій вид, тим самим надихали молоду дівчину. Варто зазначити, що можливість Андреа насолоджуватися краєвидами підтримувала її моральний стан, ставала в нагоді в жажливих періодах, рятувала від самотності. Архітектура та панорама столиці Каталонії додавала особливої атмосфери, романтизувала життя, яке часто було позбавлене простих радощів існування. Місто надавало їй сили та наснаги

продовжувати жити, думати про майбутнє. Пейзаж Середземного моря заспокоював часто перенапружену психіку Андреа. Саме тому, попри нестерпну бідність і нестачу їжі дівчина могла насититись мистецтвом великих архітекторів, а також зворушливим краєвидом «Зійшли перші зорі, небесна синява пом'якшилася й поглибилася, і в мене в душі народився майже містичний захват перед цією красою. Захотілося так і померти отут, глядячи в небо, кутаючись у солодкий затишок ночі, що вже почала огортати землю.» [2, 323]. Самопочуття Андреа під час прогулянок різноманітними вулицями міста демонструють шляхи виживання у досить страшні часи, а також сильний вплив мистецтва на психологічний стан людини, зокрема молодої жінки.

Висновки до розділу II

Жіночі образи у творі Кармен Лафорет вичерпно передають емоції та стан людей у повоєнний період. Окрім цього, авторка надає певні стратегії яких дотримуються персонажі, аби пережити трагічні події. Таким чином, різноманітність характеристик демонструє якими є переживання кожної героїні. Тітка Ангустіас не втратила свою набожність, правильність і благочестивість попри фатальні помилки і проблеми. Глорія та бабуся наївно довіряли світові, деяким патріархальним настановам, при цьому забували, або не помічали ту розруху, в яку перетворювалося їхнє життя. В Андреа проявлялося бунтарство та любов до мистецтва, що допомагало їй пізнати себе та дивитися на усі події у ролі обсерватора. Виснажливий голод, бідність та втома від перманентних сутичок вже не здавались великими проблемами порівняно з красою людської дружби, неосяжного мистецтва та величної архітектури.

Бідність та розруха принесли у квартиру на вулиці Арібау важкі часи. Це стає помітно не тільки у поведінці персонажів, а і у художньому просторі роману. Основну частину фізичного простору займали неприбрані кімнати та пощерблені стіни, в той час, як ментально такими ж були життя кожного в родині. Нагромадження старих речей, які увібрали в себе негативні емоції, засвідчували незабуті образи та проблеми кожного з персонажів роману Кармен Лафорет.

ВИСНОВКИ

Впродовж аналізу та дослідження літератури, було виявлено характерну систему впливу війн та збройних конфліктів на психіку та емоційний стан людей, що беззаперечно спровокувало появу нових літературних течій та розділило авторів у векторі патріотичних чи опозиційних тем. Також ми дослідили вплив патріархального патерну на літературу Іспанії, що проявився у дефіциті жіночої творчості та майже повної відсутності протагоністок у творах. Однак, революційні прояви феміністичних рухів серед великої кількості жінок у літературі відкрив новий етап у розвитку письма.

Також, варто зазначити, що аналіз роману надав розуміння впливу війни безпосередньо на жіноцтво. Розвиток образів у творі продемонстрував діапазон проблем у суспільстві, упередження соціуму, а також уміння протистояти труднощам. Окрім цього, важливим є дослідження стратегій та методик адаптації до пережитого складного досвіду, що було продемонстровано на прикладах жіночих образів, а також протагоністки роману. Варто зауважити на розкритті впливу художнього простору на психологічний стан людини, а також прояви пережитих проблем, упереджень та травм у метафорі накопичення предметів у приміщенні.

Жіноча література містить в собі різносторонні дискурси, дослідження яких, передбачає всебічний аналіз. Теоретичні матеріали надали широкого розкриття проблематики, саме жіночого образу, позаяк це надважлива тема сьогодення. Однак, варто зазначити, що характер роману написаного жінкою є недостатньо проаналізованим, тому дослідники й досі мають можливість використовувати психологію, історіографію, бібліографію та текстологію для майбутнього дослідження.

Ця робота може бути використана для надання детальної інформації з літератури Іспанії, історії розвитку жіночої творчості під час війни, зокрема на курсі за вибором «Жіночий голос в іспанській літературі ХХ століття», а також

цю роботу можна застосовувати на заняттях, пов'язаних з практикою іспанської мови.

RESUMEN

Durante el análisis e investigación de la literatura se reveló un sistema característico de influencia de las guerras y los conflictos armados en la psique y el estado emocional de las personas, lo que sin duda provocó el surgimiento de nuevas corrientes literarias y dividió a los autores en el vector de temas patrióticos o de oposición. También investigamos la influencia del patrón patriarcal en la literatura de España, que se manifestó en la escasez de creatividad femenina y la casi total ausencia de protagonistas femeninas en las obras. Sin embargo, las manifestaciones revolucionarias de los movimientos feministas entre un gran número de mujeres en la literatura abrieron una nueva etapa en el desarrollo de la escritura.

Además, vale la pena señalar que el análisis de la novela permitió comprender el impacto de la guerra directamente sobre las mujeres. El desarrollo de imágenes en la obra demostró la variedad de problemas y prejuicios de la sociedad, así como la capacidad de afrontar las dificultades. También, es importante estudiar las estrategias y métodos de adaptación a la compleja experiencia vivida, como se demostró en los ejemplos de imágenes femeninas, así como de la protagonista de la novela. Vale la pena señalar la revelación de la influencia del espacio artístico en el estado psicológico de una persona, así como la manifestación de problemas, prejuicios y traumas experimentados en la metáfora de la acumulación de objetos en la habitación.

La literatura femenina contiene discursos diversos, cuyo estudio implica un análisis integral. Los materiales teóricos permitieron una amplia divulgación del problema, específicamente de la imagen de la mujer, ya que es un tema importante en la actualidad. Sin embargo, vale la pena señalar que la naturaleza de la novela escrita por una mujer no está suficientemente analizada, por lo que los investigadores aún tienen la oportunidad de utilizar la psicología, la historiografía, la bibliografía y la textología para futuras investigaciones.

Este trabajo puede utilizarse para proporcionar información detallada sobre la literatura de España, la historia del desarrollo de la creatividad femenina durante la guerra, en particular en la asignatura optativa «La Voz femenina en la literatura española del siglo XX». También, este trabajo se puede utilizar en clases relacionadas con la práctica de la lengua española.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анна Кушнір Еволюція образу жінки у сучасній іспанській прозі Літературний процес: методологія, імена, тенденції : зб. наук. пр. № 4 / Київський університет імені Бориса Грінченка. - Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. С. 17-21
2. Кармен Лафорет Ніщо: Роман / переклад з іспанської Анни Вовченко. — Київ, Видавничий дім «Комора», 2022. — 336 с.
3. О. П. Іваницька Ідеологія та суспільно-політичні доктрини франкістського режиму в Іспанії 1939-1975 років: сучасні підходи. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015-2016рр. ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця. 2017 С. 42-45
4. Пронкевич О.В. передмова «Вулик» К.Х. Сели та інші вулики Каміло Хосе Села Вулик. Переклад з іспанської Сергія Борщевського Київ 2011
5. Пронкевич О.В. ПЕРШИЙ РОМАН КАМІЛО ХОСЕ СЕЛИ, 2010. С. 80-84
6. Романова С. В. Художні стратегії конструювання постмодерністської ідентичності у романах Роси Монтеро : дис. канд. філол. наук : 10.01.04 / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2015. С. 29-40
7. ALBERT TORÉS GARCÍA BLAS DE OTERO, POETA NECESARIO EN HUMANISMO SOLIDARIO. 2017. 3р.
8. Armando López Castro La poesia de Damaso Alonso Universidad de León 1987 P. 77-89
9. Basant Mohamed Abdel Mohsen EL ARRAIGO Y DESARRAIGO EN LA POESÍA DE JOSÉ ANTONIO MUÑOZ ROJAS: ESTUDIO HERMENÉUTICO: Tesis doctoral / Universidad de Málaga. Málaga, 2016. 812 p.
10. Blesa, T. Dámaso Alonso: Poseía Arraigada Y Desarraigada. *Tropelías (Zaragoza)*, 2010. P. 37-62.

11. Cabrera Martos, J. La verdad poliédrica de la poesía española (1950-2017). *Alabe Revista De Investigación Sobre Lectura Y Escritura*. Universidad de Granada. 2019. 5 p.
12. F. MORALES LOMAS OTREDAD Y HUMANISMO SOLIDARIO EN LA LÍRICA DE BLAS DE OTERO SUR. *REVISTA DE LITERATURA N° 10*, 2017. 16 p.
13. Galdos B. P. *Episodios Nacionales*. Circulo de Lectores, 1971. p.
14. GASTÓN BACHELARD LA POÉTICA DEL ESPACIO *Breviarios Fondo de Cultura Económica*. 2022. 328 p.
15. Gonzalo Luque González LA CIUDAD DESDE EL PARADIGMA DE LA POESÍA PURA. LO URBANO EN POEMAS PUROS. *POEMILLAS DE LA CIUDAD DE DÁMASO ALONSO Tropelías Revista de Teoría de la Literatura y Literatura Comparada Universidad de Almeria*, 2023. 20p.
16. Gustavo Perez Firmat Carmen Laforet: The Dilemma of Artistic Vocation *Women Writers of Contemporary Spain: Exiles in the Homeland*. Ed. Joan L. Brown. Newark: University of Delaware Press. 1991. 26-41.
17. Iñiguez Egido, A. Poéticas y cánones literarios bajo el franquismo de Fernando Larraz y Diego Santos Sánchez (eds.). *Castilla. Estudios De Literatura*. 2021 4p.
18. INMACULADA GARCÍA HARO (2017): BLAS DE OTERO: SÍNTESIS DEL COMPROMISO EN LA POESÍA ESPAÑOLA DEL SIGLO XX ; SUR. *REVISTA DE LITERATURA N° 10*, 2017. 8 p.
19. José Luis Cano CARMEN LAFORET: LA ISLA Y LOS DEMONIOS *Revista Ínsula*. 1952. 2 p.
20. Laura rivas arranz La isla y los demonios, la revolucion femenista de Carmen Laforet. Una reseña. 2023 URL: <https://www.laurarivasarranz.com/la-isla-y-los-demonios-de-carmen-laforet/>
21. Lorraine Ryan Writing the Ineffable: Domestic Violence and Female Employment in Carmen Laforet's *Nada* *Forum for Modern Language Studies*. 2017. 32 p.

22. María del Pilar Palomo Vázquez Carmen Laforet y su mundo novelesco Revista de literatura española, hispanoamericana y teoría de la literatura, Monteagudo. 1958. P. 7-13
23. Mario López Asenjo Poesía arraigada y desarraigada URL: <https://masterlengua.com/poesia-arraigada-y-desarraigada/>
24. Myung Choi Las expresiones del tremendismo en las artes Espéculo: Revista de Estudios Literarios, 2009. 7 p.
25. Real academia de la historia: Damaso Alonso y Fernández de las Redondas URL: <https://dbe.rah.es/biografias/6652/damaso-alonso-y-fernandez-de-las-redondas>
26. Real Academia de la historia: Dionisio Ridujero Jiménez URL: <https://dbe.rah.es/biografias/4239/dionisio-ridruejo-jimenez>
27. REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA: Leopoldo Panero Torbado URL: <https://dbe.rah.es/biografias/7945/leopoldo-panero-torbado>